

**ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХАРЧУВАННЯ ТА ТОРГІВЛІ**

ТКАЧЕНКО ОЛЬГА ПЕТРІВНА

УДК 65.012.43:640.43

**ЕКОНОМІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ВИБОРУ
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ФОРМИ ПІДПРИЄМСТВ РЕСТОРАННОГО
ГОСПОДАРСТВА**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському державному університеті харчування та торгівлі Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник кандидат економічних наук, доцент
Шалько Віктор Іванович
Харківський державний університет харчування та торгівлі,
професор кафедри менеджменту

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Фролова Лариса Володимирівна
Донецький національний університет економіки і торгівлі
ім. М. Туган-Барановського,
завідувач кафедри економіки підприємства

кандидат економічних наук, доцент
Круглова Олена Анатоліївна
Харківський державний університет харчування та торгівлі,
доцент кафедри економіки підприємств харчування та торгівлі

Захист відбудеться “17” березня 2008р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.088.02 у Харківському державному університеті харчування та торгівлі за адресою:
61051, Харків – 51, вул. Клочківська, 333, ауд. 45.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Харківського державного університету харчування та торгівлі за адресою:
61051, Харків – 51, вул. Клочківська, 333

Автореферат розісланий “5” лютого 2008 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.Л. Савицька

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Перехід економіки України на ринкові засади функціонування призвів до трансформації форм власності та появи численних організаційно-правових форм підприємств. Різноманітність форм власності та її організаційно-правових видів, а разом з тим, самостійність підприємців у виборі тієї або іншої організаційно-правової форми ускладнюють проблему обґрунтування найбільш прийнятної й ефективної з них. Проте ефективність діяльності підприємств у ринковій економіці, особливо в умовах жорсткої конкуренції, безпосередньо залежить від адекватно обраної організаційно-правової форми підприємства.

Загальні проблеми функціонування підприємств за ринкових відносин, основні шляхи вибору організаційно-правової форми підприємства відображені у працях зарубіжних учених, а саме: Р.Акоффа, І.Ансоффа, В.Афанасьєва, Я.Бельчикова, Р.Джонсона, С.Курака, Б.Мільнера, А.Омарова, Д.Рапопорта, К.Менара, А.Лівшиця, П.Мілгрома. Питанням обґрунтованого вибору організаційно-правової форми підприємств присвячені дослідження українських вчених: О.Кузьміна, М.Мартиненка, І.Бланка, В.Сизоненка, Л.Фролової, Н.Власової, В.Черняка, Н.Саніахметової, Н.П'ятницької, Г.П'ятницької, А.Мазаракі, М.Виноградського, А.Виноградської та ін.

Проте існуючі наукові підходи до вибору організаційно-правових форм підприємств мають загальнотеоретичний характер і не враховують усіх аспектів створення й розвитку підприємства, що обмежує можливості їх практичного застосування. Крім того, проблеми економічного обґрунтування вибору ефективної організаційно-правової форми саме підприємств ресторанного господарства залишаються мало дослідженими. Нагальність розв'язання вказаних проблем підсилюється ще й тим, що ресторанне господарство в Україні представлене великою кількістю дрібних та середніх підприємств, а це викликає необхідність розробки простого та універсального методичного інструментарію вибору організаційно-правової форми суб'єктів господарювання.

Актуальність вищевикладених аспектів обґрунтування вибору організаційно-правових форм підприємств, їх недостатній теоретичний розгляд і відсутність рекомендацій прикладного характеру щодо застосування на підприємствах ресторанного господарства зумовили вибір теми дисертаційної роботи, її мету, завдання та напрямки дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження у цілому, його окремі теоретичні положення та висновки є органічною складовою держбюджетних науково-дослідних тем кафедри менеджменту Харківського державного університету харчування та торгівлі, в яких автор є співвиконавцем: № 22-99-2000Б "Підвищення ефективності стратегічного управління підприємствами громадського харчування" (особистий внесок здобувача полягає в розробці системи показників оцінки стратегічних альтернатив розвитку підприємств громадського харчування); № 27-05-06Б, державний реєстраційний номер № 0105U002156 "Проектування структур управління в закладах ресторанного господарства" (особистий внесок здобувача полягає у дослідженні стану та

основних тенденцій розвитку ресторанного господарства України).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в науковому обґрунтуванні теоретичних положень і розробці методичного інструментарію вибору ефективних організаційно-правових форм підприємств ресторанного господарства.

Цільова спрямованість дослідження обумовила постановку та розв'язання наступних завдань:

- узагальнити вітчизняний та зарубіжний досвід у вивченні економічних аспектів категорій власності та організаційно-правових форм підприємств;
- уточнити економічну сутність та зміст понять “організаційна форма” та “організаційно-правова форма” підприємства;
- систематизувати та узагальнити критерії класифікації організаційно-правових форм підприємств;
- уточнити та узагальнити теоретичні положення, які розкривають економічну сутність і зміст процесу вибору організаційно-правової форми підприємства;
- виявити основні тенденції розвитку ресторанного господарства України за масштабами діяльності та формами власності;
- обґрунтувати систему показників для оцінки ефективності функціонування підприємств різних організаційно-правових форм;
- дослідити стан, особливості розвитку та ефективність функціонування підприємств ресторанного господарства різних організаційно-правових форм;
- розробити методичний інструментарій організаційно-економічного обґрунтування вибору організаційно-правової форми підприємства ресторанного господарства залежно від стадії його життєвого циклу.

Об'єктом дослідження дисертаційної роботи є процес вибору організаційно-правових форм підприємств в умовах розвитку сучасного господарювання.

Предметом дослідження є економічне обґрунтування вибору організаційно-правових форм підприємств ресторанного господарства.

Методи дослідження. Теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження стали фундаментальні положення економічної теорії щодо циклічності розвитку економічних систем; методології економічного аналізу; наукові праці зарубіжних та вітчизняних вчених з питань функціонування підприємств у ринкових відносинах; законодавчі та нормативні акти України з досліджуваної проблематики. Інформаційною базою дослідження є дані офіційної статистики України та фінансової звітності підприємств ресторанного господарства, матеріали анкетування, дані мережі Internet, власні аналітичні розрахунки.

Вирішення поставлених завдань базувалося на системному підході до вивчення економічних явищ. При уточненні понятійного апарату, визначенні класифікаційних ознак організаційно-правових форм підприємства, змісту процесу їх вибору застосовано методи абстракції, аналізу та синтезу, систематизації та узагальнення. Для виявлення тенденцій розвитку ресторанного господарства, стану, особливостей та ефективності функціонування підприємств ресторанного господарства використано аналітичні та статистичні методи, а саме: вибіркового спос-

тережень, угруповань, середніх величин, порівняльного та факторного аналізу з використанням способу ланцюгових підстановок. Для обґрунтування системи відносних показників оцінки ефективності функціонування підприємств різних організаційно-правових форм застосовано методи системного і комплексного аналізу. Під час розробки методичного інструментарію обґрунтування вибору організаційно-правової форми підприємства ресторанного господарства залежно від стадії його життєвого циклу були використані спеціальні методи: експертних оцінок, алгоритмічної мови, графічний і матричний. Обробка даних здійснювалася з використанням сучасних інформаційних технологій та програм.

Наукова новизна одержаних результатів проведеного дисертаційного дослідження полягає в розвитку та уточненні теоретичних положень та розробці науково-обґрунтованого методичного інструментарію вибору організаційно-правових форм підприємств ресторанного господарства.

У процесі дослідження отримано такі найсуттєвіші результати:

вперше:

— запропоновано методичний інструментарій обґрунтування найбільш ефективної організаційно-правової форми підприємства ресторанного господарства, який залежить від стадії життєвого циклу підприємства (концептуальної, еволюційної, реактивної, стабілізації, занепаду) на основі відповідних критеріїв вибору: під час започаткування власної справи та перетворення під час реорганізації підприємства в процесі його розвитку, що дає можливість власникам створити передумови ефективного використання організаційного потенціалу підприємства ресторанного господарства протягом всього життєвого циклу підприємства.

удосконалено:

— понятійний апарат, а саме: уточнено економічну сутність та розмежовано поняття “організаційна форма підприємства” і “організаційно-правова форма підприємства”. Уточнення поняття “організаційно-правова форма підприємства” ґрунтується на консолідованому погляді автора крізь призму юридичного, організаційного та економічного аспектів, що відрізняється від попередніх напрацювань комплексністю розгляду. Запропонований підхід дозволить чітко відокремити поняття “організаційна форма підприємства”, яке відбиває лише організаційний аспект, та виділити принципові характеристики і відмінності понять “організаційна форма підприємства” і “організаційно-правова форма підприємства”.

дістали подальшого розвитку:

— визначення змісту та критеріїв процесу вибору організаційно-правових форм підприємств ресторанного господарства. Відмінність від попередніх трактувань полягає у розумінні процесу вибору організаційно-правової форми підприємства як полікритеріальної задачі з варіацією критеріїв залежно від циклу розвитку підприємства, тому автором визначено домінуючі критерії вибору організаційно-правової форми на етапі створення підприємства (складність створення, оподаткування, вірогідність банкрутства, розподіл прибутків, можливість інвестування, ліквідність, тривалість життєвого циклу, відповідальність, можливість зміни власника, контроль) та під час його подальшого розвитку (темп приросту товарообороту, економічна додана вартість);

— класифікацію організаційно-правових форм підприємств, яка на відміну від попередніх підходів до систематизації, відрізняється поєднанням юридичних, організаційних та економічних ознак виділення організаційно-правових форм, а також безпосереднім зв'язком з чинним законодавством, завдяки чому запропонована класифікація організаційно-правових форм підприємства має не тільки теоретичне, а й практичне значення та є вагомим підтвердженням процесу прийняття рішення щодо вибору ефективної організаційно-правової форми підприємства ресторанного господарства;

— обґрунтування системи показників оцінки ефективності функціонування підприємств ресторанного господарства різних організаційно-правових форм, яка на відміну від попередніх побудована за критеріальним принципом та охоплює індикатори за напрямками (можливість інвестування, присвоєння результатів діяльності, вірогідність банкрутства, ліквідність інвестицій). Це надає можливість співвласникам і власникам самостійно оцінювати ефективність обраної організаційно-правової форми підприємства.

Практичне значення одержаних результатів. Запропоновані в дисертаційній роботі методичні підходи до вибору організаційно-правової форми підприємства та рекомендації дозволять підприємцям самостійно обґрунтовано вибирати організаційно-правові форми підприємства на різних етапах життєвого циклу, оцінювати їхні переваги та недоліки, а також здійснювати моніторинг ефективності господарювання підприємств різних організаційно-правових форм. Практичне значення мають такі розробки: система критеріїв та показників оцінки ефективності функціонування підприємств ресторанного господарства різних за організаційно-правовою формою; методика вибору найефективнішої організаційно-правової форми підприємства ресторанного господарства на концептуальній стадії життєвого циклу; методичні рекомендації щодо обґрунтування перетворення організаційно-правової форми підприємства на реактивній і стабілізаційній стадіях життєвого циклу.

Наукові результати дисертаційної роботи знайшли практичне впровадження в діяльності підприємств ресторанного господарства м. Харкова: СПДФЛ Рубцов В.В. (довідка про впровадження № 4 від 26.03.06), ТОВ „ЛСТВ” (довідка про впровадження №1 від 01.06.06); ПП „Терем” (довідка про впровадження №1 від 12.06.06); Департаменту економіки та комунального майна Харківської міської ради (довідка про впровадження № 06-12/342 від 22.03.07 р.); Виконавчого комітету Селидівської міської ради (довідка про впровадження № 02-21л/5-785 від 17.08.2007 р.) .

Теоретичні та методичні розробки використовуються у навчальному процесі Харківського державного університету харчування та торгівлі при викладанні дисциплін для підготовки спеціалістів – “Менеджмент підприємств”, “Менеджмент підприємств ресторанного господарства”; підготовки бакалаврів – “Основи підприємництва”; “Спільне підприємництво” (акт про впровадження від 28.09.07 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом самостійного наукового дослідження. Теоретичні узагальнення, положення, висновки, рекомендації та практичні розробки одержані здобувачем самостійно на основі

проведеного дослідження функціонування підприємств ресторанного господарства різних організаційно-правових форм. Опублікованих праць у співавторстві за темою дисертації немає.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дисертації було висвітлено на науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу Харківського державного університету харчування та торгівлі “Економічна стратегія розвитку торгівлі та послуг в умовах ринкових реформ”, (Харків, 2001р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Наукові та практичні аспекти переробки м’яса та м’ясопродуктів” (Харків, лютий – березень 2001р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції “Дослідження та оптимізація економічних процесів” (Харків, грудень 2003 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Управлінські та технологічні аспекти розвитку підприємств харчування та торгівлі” (Харків, листопад 2003р.), “Актуальні аспекти харчових технологій і розвитку підприємств торгівлі та ресторанного господарства”, (Харків, 2004р.), “Прогресивна техніка та технології харчових виробництв, ресторанного господарства і торгівлі. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг”, (Харків, 2005р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Розвиток економіки в трансформаційний період: глобальний та національний аспекти” (Запоріжжя, квітень 2005 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції “Стан і проблеми трансформації фінансів та економіки регіонів у перехідний період” (Хмельницький, травень 2005 р.).

Публікації. За матеріалами дисертації опубліковано 15 наукових праць загальним обсягом 4,1 друк. арк. Основні результати відображені в 9 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, а також 1 статті в інших виданнях та 5 тезах доповідей на конференціях різних рівнів.

Структура та обсяг дисертаційної роботи. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст дисертації викладено на 178 сторінках машинописного тексту. Робота містить 34 таблиці, 22 рисунки, 13 додатків (обсягом 67 сторінок). Список використаних джерел налічує 190 найменувань, розміщених на 15 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дисертації та наукова доцільність проведеного дослідження, розкрито зв’язок роботи з науковими темами, сформульовано мету та завдання дослідження, визначено об’єкт, предмет і методологічну базу дослідження, наукову новизну та практичну значущість одержаних результатів.

У першому розділі “Теоретичні аспекти вибору організаційно-правових форм управління підприємствами” розкрито необхідність і основні напрямки трансформації відносин власності в Україні; розглянуто економічну сутність та зміст понять “власність”, “організаційна форма” та “організаційно-правова форма” підприємства; узагальнено та систематизовано класифікацію організаційно-правових форм підприємств; визначено зміст процесу вибору організацій-

но-правових форм підприємств.

Основою функціонування механізму ринку та невід'ємною складовою розвитку економіки є різноманітність форм власності та її організаційно-правових видів. Дослідження трансформації відносин власності та її структури, вивчення зарубіжного та вітчизняного досвіду дозволили долучитися до позиції, яка полягає в необхідності розмежування в практиці господарювання тільки двох форм власності – приватної і державної, в межах яких групуються всі можливі організаційно-правові форми підприємств.

Аналіз існуючих підходів виявив однобічність поглядів на сутність поняття “організаційно-правова форма підприємства” крізь призму одного з аспектів: юридичного, організаційного чи економічного. Проте, на нашу думку, при визначенні організаційно-правової форми підприємства більш обґрунтованим є врахування усіх цих аспектів. Відповідним чином, під організаційно-правовою формою підприємства пропонується розуміти законодавчо закріплений механізм функціонування підприємства, що визначає його організаційну структуру, особливості формування майна, розподілу відповідальності та результатів діяльності. Сутність же організаційної форми обмежується лише організаційними аспектами, що зумовлює неможливість їхнього ототожнення.

У зв'язку з існуванням численних організаційно-правових форм, а також зі змінами вітчизняного законодавства, за сучасних умов особливої актуальності набувають проблемні питання їх класифікації, які потребують свого вирішення не тільки в теоретичному, а й практичному плані. Узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо класифікації організаційно-правових форм підприємств виявило наявність різних поглядів стосовно до набору класифікаційних ознак і відсутності системності в їх групуванні. Ґрунтуючись на правових, економічних та організаційних аспектах сутності організаційно-правових форм підприємств, запропоновано їхнє розмежування за формами власності, відношенням до власності, відповідальністю, мінімальним розміром статутного капіталу, присвоєнням результатів діяльності.

В основу поглибленого розуміння вибору найбільш доцільної організаційно-правової форми міститься вивчення факторів, що його зумовлюють, та визначення критеріїв такого вибору, які в роботі систематизовано за напрямками: складність створення, оподаткування, вірогідність банкрутства, розподіл прибутків, можливість інвестування, ліквідність, тривалість життєвого циклу, відповідальність, можливість зміни власника, контроль.

На основі зіставлення існуючих організаційно-правових форм підприємств та запропонованих критеріїв їх вибору надано характеристику кожної форми підприємства з точки зору її відповідності до встановлених вимог, що дає змогу враховувати не тільки “цільове призначення” окремої організаційно-правової форми підприємства, але й інтереси його власників або учасників.

У другому розділі “Ефективність господарювання підприємств ресторанного господарства різних організаційно-правових форм” досліджено тенденції розвитку ресторанного господарства в Україні; визначено послідовність і розроблено систему показників оцінки ефективності функціонування підприємств ресторан-

ного господарства різних організаційно-правових форм; оцінено ефективність та виявлено вплив окремих факторів на її рівень на підприємствах ресторанного господарства різних організаційно-правових форм.

Дослідження стану та динаміки розвитку ресторанного господарства в Україні за період 1995-2006 рр. дозволило виявити такі тенденції: на фоні зростання економіки в цілому в останні п'ять років відбувається розширення обсягу товарообороту ресторанного господарства в середньому на 16,9% на рік; збільшення частки товарообороту підприємств приватної форми у структурі товарообороту за формами власності становить більш 80%, що свідчить про завершення трансформаційних процесів в галузі, яка досліджується; відбувається скорочення мережі підприємств ресторанного господарства за кількістю об'єктів і кількістю місць незалежно від форми власності, проте спостерігається підвищення якості послуг, що пояснюється значною конкуренцією на ринку і посиленням вимогливості споживачів до рівня обслуговування; перспективними сегментами ресторанного господарства є ресторани мережі та підприємства швидкого харчування, пріоритетною організаційно-правовою формою яких є товариства з обмеженою відповідальністю.

Враховуючи, що оцінка ефективності функціонування підприємств різних організаційно-правових форм має базуватись на системі критеріїв та показників, які формуються в площині фінансових аспектів діяльності суб'єкта господарювання, визначено основні критерії ефективності організаційно-правової форми підприємства: можливість інвестування, присвоєння результатів діяльності, вірогідність банкрутства, ліквідність інвестицій. Враховуючи основні методичні особливості здійснення оцінки ефективності функціонування суб'єктів господарювання, відповідно до обґрунтованих критеріїв, запропоновано систему показників оцінки ефективності функціонування підприємств ресторанного господарства певних організаційно-правових форм (рис. 1).

Рис.1. Система критеріїв та показників оцінки ефективності функціонування підприємств ресторанного господарства різних організаційно-правових форм

Практична апробація запропонованої системи показників надала можливість здійснити всебічний аналіз діяльності обраних для дослідження 38 суб'єктів господарювання галузі м. Харкова, створених в організаційно-правовій формі – приватного підприємства та товариства з обмеженою відповідальністю.

Дослідження ефективності за критеріями “можливість інвестування”, “присвоєння результатів”, “вірогідність банкрутства” та “ліквідність інвестицій” у довгостроковому періоді виявили перевагу підприємств ресторанного господарства, організованих у формі товариства з обмеженою відповідальністю, діяльність яких менше залежить від зовнішнього фінансування, забезпечує більшу дохідність власного й інвестованого капіталу та характеризується нижчим рівнем неплатоспроможності. За критерієм “ліквідність інвестицій” в короткостроковому періоді більш ефективними визнані приватні підприємства ресторанного господарства, що пояснюється специфікою формування майна і відповідно меншою потребою в капіталі.

Враховуючи різноплановий характер змін окремих показників, запропоновано визначення узагальнюючого інтегрального показника з використанням моделі стійкого економічного зростання на базі показника темпу зміни власного капіталу, практичні розрахунки якого дозволили встановити, що в цілому вищою стабільністю і ефективністю діяльності характеризуються підприємства ресторанного господарства у формі товариств з обмеженою відповідальністю порівняно з приватними. Останні мають нижчі шанси щодо подальшого розвитку. Який пов'язаний значною мірою з чинниками оперативного розвитку – рентабельністю продажів та оборотністю активів. Підприємства у формі товариства з обмеженою відповідальністю є більш перспективними у плані стратегічного розвитку, вони мають кращу фінансову структуру капіталу, вищі показники рентабельності та ефективніше використовують прибуток.

У третьому розділі **“Удосконалення методичних підходів до обґрунтування вибору організаційно-правової форми підприємства”** запропоновано методичний інструментарій обґрунтування найефективнішої організаційно-правової форми підприємства ресторанного господарства залежно від стадії його життєвого циклу; обґрунтовано критерії вибору організаційно-правової форми під час започаткування власної справи та критерії її перетворення під час реорганізації підприємства в процесі його розвитку.

На основі проведених теоретичних і практичних досліджень виявлено, що існуючі підходи до вибору організаційно-правової форми підприємства ресторанного господарства торкаються лише юридичних та організаційних аспектів і майже не враховують економічну складову процесу вибору, що обмежує можливості та об'єктивність їхнього практичного застосування. З огляду на це, в роботі доведено, що розробку методичного інструментарію щодо економічного обґрунтування вибору організаційно-правової форми підприємства ресторанного господарства доцільно здійснювати, по-перше, з урахуванням усіх аспектів його створення та розвитку, і, по-друге, залежно від стадії його життєвого циклу.

У межах проведеного дослідження визначено цілі та зміст заходів на основних стадіях життєвого циклу підприємства ресторанного господарства (концеп-

туальній, еволюційній, реактивній, стабілізації та занепаду) і доведено, що проблема вибору організаційно-правової форми набуває особливої актуальності на етапі розробки концепції розвитку, підвищення інвестиційної привабливості під час реактивної стадії розвитку і залучення додаткового фінансування на стадії стабілізації (рис.2).

Рис.2. Обґрунтування необхідності перетворення організаційно-правової форми підприємства залежно від стадії його розвитку

З урахуванням викладеного запропоновано послідовність процесу вибору організаційно-правової форми підприємства ресторанного господарства (рис. 3).

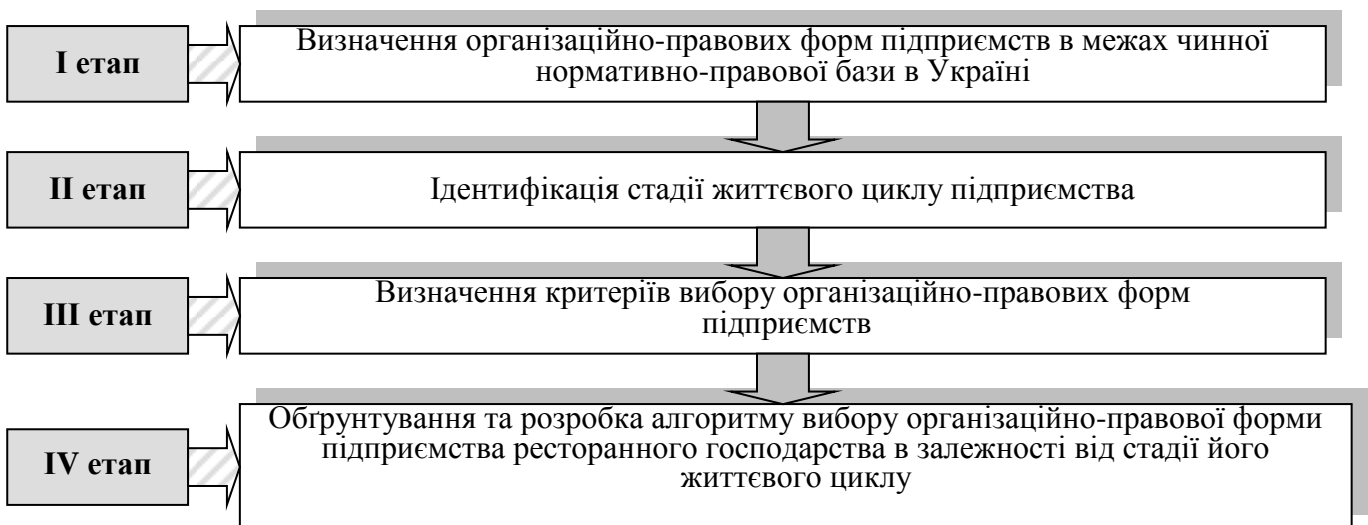

Рис.3. Етапи вибору організаційно-правової форми підприємства

ресторанного господарства

З огляду на необхідність використання в ієрархічній послідовності запропонованих в першому розділі роботи критеріїв вибору організаційно-правової форми підприємства ресторанного господарства на концептуальній стадії розвитку, в роботі визначено вагомість кожного з критеріїв за допомогою методу експертних оцінок. Ступінь узгодженості думок експертів перевірена за допомогою коефіцієнта конкордації, адекватність якого оцінена за критерієм Пірсона.

З урахуванням переліку існуючих в Україні організаційно-правових форм підприємств ресторанного господарства та встановленої за результатами експертного опитування пріоритетності критеріїв запропоновано структурно-логічну послідовність вибору організаційно-правової форми підприємства ресторанного господарства при започаткуванні власної справи.

При побудові структурно-логічної послідовності було використано такі умовні позначки: $k_1 \dots k_{10}$ – критерії вибору організаційно-правової форми підприємства за визначенням експертами (k_1 – наявність економічних ресурсів; k_2 – вид відповідальності; k_3 – складність створення підприємства; k_4 – можливості інвестування; k_5 – присвоєння результатів діяльності; k_6 – вірогідність банкрутства; k_7 – контроль над підприємством; k_8 – ліквідність інвестицій; k_9 – обмеженість життєвого циклу підприємства; k_{10} – можливість зміни власника; ОПФ:= 1...7 – присвоєні значення організаційно-правовій формі підприємства (ОПФ:= 1 – приватне підприємство, ОПФ:= 2 – командитне товариство, ОПФ:= 3 – повне товариство, ОПФ:= 4 – товариство з обмеженою відповідальністю, ОПФ:= 5 – товариство з додатковою відповідальністю, ОПФ:= 6 – акціонерне товариство відкритого типу, ОПФ:= 7 – акціонерне товариство закритого типу); S – сума, найбільша з мінімально необхідних щодо розміру статутного капіталу.

Відповідно до розробленого методичного інструментарію адекватна організаційно-правова форма визначається шляхом послідовного перегляду упорядкованих за вагомістю критеріїв вибору. Обґрунтоване рішення щодо вибору доцільної організаційно-правової форми, приймається на основі виконання умови, яка задовольняє інтерес підприємця за кожним критерієм.

У процесі дослідження виявлено, що традиційні критерії вибору форми організації підприємства на концептуальній стадії його створення втрачають актуальність через ускладнення процесу розвитку: змінюються умови формування економічних ресурсів; використання потенціалу розширення унеможлиблюється за браком відповідних фінансових ресурсів; складність створення (перетворення) не розглядається вже як значна проблема з точки зору забезпечення стратегічного розвитку, тому що більш складна форма організації, як звичайно, пов'язана з більш тривалим періодом її життєвого циклу тощо. Як правило, розвиток структури відбувається не додаванням чогось нового, а інтегруванням, вирощуванням у старих структурах нових елементів. Тому, виходячи з необхідності забезпечення умов ефективного розвитку, в дисертаційній роботі доведена можливість зміни організаційно-правової форми підприємства ресторанного господарства на реактивній та стабілізаційній стадіях життєвого циклу через механізм перетворення організацій-

но-правової форми підприємства з приватного підприємства у товариство з обмеженою відповідальністю (як більш ефективної форми за результатами аналітичного дослідження). Як критерії доцільності такого перетворення запропоновано використовувати показник економічної доданої вартості та темпи приросту обсягів діяльності підприємств ресторанного господарства.

Для об'єктивного визначення економічної доданої вартості підприємств ресторанного господарства, що функціонують в організаційно-правовій формі приватне підприємство, в роботі розглянуто особливості їх фінансування, які полягають, по-перше, в обмежених можливостях залучення кредиту як джерела фінансування виробничих потреб і, по-друге, в широкому використанні для цих цілей кредиторської заборгованості за товари, роботи та послуги. Спираючись на визначені особливості, в роботі розроблено модифіковані моделі економічної доданої вартості підприємств ресторанного господарства, які дозволяють врахувати різні елементи фактично інвестованого в бізнес капіталу. Так, за умов наявності власного оборотного капіталу, коли витратами, пов'язаними з обслуговуванням кредиторської заборгованості за товари, роботи та послуги, можна знехтувати (через їхню відсутність), модифікована модель розрахунку економічної доданої вартості (*EVA*) для приватних підприємств ресторанного господарства, які не мають довгострокових позик в структурі капіталу, має вигляд:

$$EVA = ПЧ(1-ПП) - B_{BK} Ч BK, \quad (1)$$

де П – прибуток до оподаткування і до сплати відсотків;

ПП – ставка податку на прибуток;

BK – розмір власного капіталу підприємства;

B_{BK} – вартість залучення власного капіталу.

У ситуації, коли на підприємстві розмір власного оборотного капіталу має від'ємне значення, що означає використання кредиторської заборгованості як джерела фінансування необоротних активів, витрати на її залучення мають бути враховані, а модифікована формула для розрахунку економічної доданої вартості за таких умов має вигляд:

$$EVA = ПЧ(1-ПП) - (P_{BK} - y) Ч BK - (1-ПДВ)Ч(1-ПП)ЧB_{K3}ЧK3, \quad (2)$$

де $K3$ – величина короткострокової заборгованості;

P_{BK} – рентабельність власного капіталу;

B_{K3} – витрати залучення короткострокової заборгованості.

Запропоновані критерії економічної доданої вартості та темпів приросту обсягів діяльності покладено в основу розробленої двомірної матриці обґрунтування необхідності перетворення організаційно-правової форми через розширення підприємства, яка складається з чотирьох квадрантів, що визначають різні можливості розвитку підприємств. Обґрунтування необхідності перетворення органі-

заційно-правової форми підприємств ресторанного господарства здійснюється шляхом визначення їх приналежності до одного із квадрантів матриці (рис.4).

Темпи приросту товарообороту	додані значення	Пріоритетна позиція для перетворення ⇒ процес реалізації наявного ринкового потенціалу вимагає залучення додаткового зовнішнього фінансування розвитку, витрати на фінансування за рахунок власного капіталу значні	Перетворення недоцільне ⇒ наявна позитивна віддача на інвестований капітал забезпечує здатність до самофінансування та реалізації потенціалу розвитку
	від'ємні значення	Перетворення недоцільне ⇒ власники не отримують віддачі на інвестований капітал, потенціал розвитку в обраному форматі вичерпано ⇒ пошук можливостей більш вдалого інвестування коштів	Пріоритетна позиція для перетворення ⇒ підприємство втрачає ринкові позиції і за умов перспективності сегменту необхідне додаткове фінансування диверсифікації діяльності, формування нового іміджу
		від'ємні значення	додані значення
<i>Економічна додана вартість</i>			

Рис. 4. Матриця обґрунтування необхідності перетворення організаційно-правової форми через розширення підприємства ресторанного господарства

Запропонований методичний інструментарій обґрунтування необхідності перетворення в процесі розвитку підприємств ресторанного господарства апробовано в приватних підприємствах галузі досліджуваної сукупності. У результаті апробації сформовано і обґрунтовано пріоритетні вектори розвитку, які майже для 20% приватних підприємств, що перебувають на реактивній стадії розвитку і характеризуються достатньо високою інвестиційною привабливістю, пов'язані із доцільністю перетворення у товариства з обмеженою відповідальністю з метою створення умов для зростання вартості інвестованого капіталу.

Інша частина приватних підприємств, що потребують змін організаційного характеру (квадрант “від’ємні темпи приросту товарообороту – позитивна економічна додана вартість”), становить близько 10%. Враховуючи скорочення їхнього ринкового потенціалу, в роботі доведено, що без суттєвих змін в організації діяльності, таким підприємствам не можливо забезпечити її прибутковість в достатньо тривалій перспективі. Тому для пошуку можливостей диверсифікації діяльності таким підприємствам рекомендовано провести процедуру перетворення в товариства з обмеженою відповідальністю, що дозволить сформувати новий позитивний імідж і посилить їхню ділову репутацію.

Застосування запропонованого методичного інструментарію є необхідною та об’єктивною основою розробки управлінських рішень і дозволяє створити умови ефективного розвитку підприємств ресторанного господарства на основі обґрунто-

ваного вибору організаційно-правової форми на різних етапах життєвого циклу, оцінювання їхніх переваг та недоліків, моніторингу ефективності функціонування.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано розв'язання наукового завдання, що полягає у розвитку теоретико-методичних положень та розробці практичного інструментарію економічного обґрунтування вибору організаційно-правової форми підприємства ресторанного господарства, спрямованого на започаткування підприємств в ефективних організаційно-правових формах, збереження і розвиток суб'єктів господарювання, створення умов для зростання їх вартості, досягнення позитивних соціально-економічних наслідків для власників і підприємців. Основні наукові та практичні результати проведеного дисертаційного дослідження полягають у наступному:

1. Аналіз та узагальнення ряду наукових підходів щодо відносин власності дало можливість уточнити економічний зміст власності з точки зору об'єкта привласнення, суб'єкта привласнення та методів, прийомів, конкретних способів привласнення. Визначено основні поняття власності: тип, форма та вид власності. Таким чином, належність різноманітних об'єктів власності будь-якому суб'єктові визначається типом, формою і видом власності.

2. У результаті трансформаційних змін в економіці України все більшого розвитку отримують організаційно-правові форми підприємств, які тісно пов'язані з формами власності, в рамках якої ці організаційно-правові форми функціонують. На основі визначення сутнісних характеристик організаційно-правову форму необхідно розглядати у поєднанні правового, організаційного та економічного аспектів. Під організаційно-правовою формою підприємства пропонується розуміти законодавчо закріплений механізм функціонування підприємства, що визначає його організаційну структуру, особливості формування майна, розподілу відповідальності та результатів діяльності. Сутність же організаційної форми обмежується лише організаційними аспектами, що зумовлює неможливість їх ототожнення.

3. На основі дослідження та узагальнення існуючих принципів і підходів до класифікації організаційно-правових форм підприємств розроблено класифікацію, в основу якої закладено такі принципи: форми власності, відношення до власності, вид відповідальності, мінімальний основний капітал, необхідний при створенні підприємства певної організаційно-правової форми, присвоєння результатів діяльності, що дозволяє більш системно і комплексно підійти до розв'язання проблеми вибору форми організації діяльності.

4. Дослідження науково-теоретичних та методичних основ вибору організаційно-правових форм підприємств дозволило узагальнити та систематизувати критерії вибору організаційно-правових форм підприємств. Як основні критерії вибору запропоновано використовувати: наявність економічних ресурсів, вид відповідальності, складність створення підприємства, можливість інвестування, присвоєння результатів діяльності, вірогідність банкрутства, контроль над фірмою, ліквідність інвестицій, тривалість життєвого циклу, можливість зміни власника.

5. Дослідження ресторанного господарства в межах розвитку споживчого ринку України дозволило виявити позитивну динаміку основних показників розвитку підприємств ресторанного господарства. У загальному обсязі реалізації найбільша питома вага припадає на підприємства ресторанного господарства, які знаходяться у приватній власності, що підтверджує думку щодо пріоритетності розвитку недержавних форм власності у сфері ресторанного господарства. Разом з тим, під час аналізу динаміки розвитку ресторанного господарства виявлено диспропорції у розвитку мережі підприємств. Відсутність системної державної політики розвитку й регулювання торговельної діяльності є основною причиною існуючих проблем у підприємствах ресторанного господарства закритої мережі.

6. З метою дослідження впливу форми організації діяльності підприємств ресторанного господарства на результати їхньої діяльності обґрунтовано систему показників оцінки ефективності функціонування підприємств різних організаційно-правових форм, яка охоплює показники, згруповані за критеріями вибору організаційно-правових форм підприємств.

7. Оцінка ефективності функціонування підприємств ресторанного господарства різних організаційно-правових форм за розробленою системою показників дозволила обґрунтувати переваги підприємств, організованих у формі товариств з обмеженою відповідальністю, порівняно з приватними підприємствами з точки зору можливостей забезпечення умов довгострокового розвитку суб'єктів господарювання.

8. Спираючись на принципи комплексності, системності й логічної послідовності, запропоновано методичний інструментарій обґрунтування вибору організаційно-правової форми підприємства ресторанного господарства залежно від стадії життєвого циклу, який охоплює два напрямки досліджень: вибір організаційно-правової форми при започаткуванні власної справи на концептуальній стадії життєвого циклу та під час реорганізації підприємства в процесі його розвитку на реактивній і стабілізаційній стадіях. Результатом розробок за першим напрямком стала структурно-логічна послідовність вибору організаційно-правової форми, що дозволяє шляхом перегляду упорядкованих за вагомістю критеріїв обґрунтувати найбільш доцільну форму створення нового підприємства ресторанного господарства. Для обґрунтування зміни організаційно-правової форми підприємства ресторанного господарства в процесі його розвитку запропоновано відповідну матрицю прийняття рішень залежно від комбінації критеріїв економічної доданої вартості та темпів приросту обсягів діяльності, що дозволяє врахувати як інтереси власників, так і перспективи розвитку підприємства.

Таким чином, реалізація розробок і пропозицій, викладених у дисертації, сприятиме кращому використанню організаційного потенціалу у практиці підприємств ресторанного господарства як на етапі створення, так і під час подальшого функціонування, що дозволить досягти позитивних соціально-економічних наслідків для учасників та власників суб'єктів господарювання галузі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Ткаченко О.П. Шляхи оптимізації організаційних структур управління підприємствами харчування та підвищення їхньої ефективності // Вісник ДонДУЕТ. – Серія: Економічні науки. – 2001. – № 4 (12). – С. 197–201.

2. Ткаченко О.П. До питання методики аналізу організаційної структури підприємств харчування // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. – Вип. 110. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2001. – С.43–46.

3. Ткаченко О.П. Вплив зовнішніх факторів на систему управління підприємствами харчування в умовах сучасного ринку // Прогресивні ресурсозберігаючі технології та їх економічне обґрунтування у підприємствах харчування. Економічні проблеми торгівлі: Зб.наук.пр. – Харків: ХДАТОХ, 2002. – Ч. 2. – С. 381–386.

4. Ткаченко О.П. Реструктуризація власності як засіб адаптації підприємства до сучасних умов господарювання // Прогресивні ресурсозберігаючі технології та їх економічне обґрунтування у підприємствах харчування. Економічні проблеми торгівлі: Зб. наук. пр. – Харків: Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі, 2003. – Ч. 2. – С. 557–562.

5. Ткаченко О.П. Організаційно-правові форми підприємств: сутність та класифікація // Торгівля і ринок України: Зб. наук. пр. – Вип. 18. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2004. – С. 270–277.

6. Ткаченко О.П. Сучасні підходи до визначення економічної сутності та форм власності // Прогресивні ресурсозберігаючі технології та їх економічне обґрунтування у підприємствах харчування. Економічні проблеми торгівлі: Зб. наук. пр. – Харків: Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі, 2004. – Т. 2. – С. 58–66.

7. Ткаченко О.П. Економічне обґрунтування необхідності перетворення організаційно-правової форми підприємств ресторанного господарства // Схід. – 2005. – № 5 (71). – С. 13–16.

8. Ткаченко О.П. Обґрунтування системи показників оцінки ефективності функціонування підприємств різних організаційно-правових форм // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. пр. – Вип. 206. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. – Т. 2. – С.468–474.

9. Ткаченко О.П. Обґрунтування вибору організаційно-правової форми підприємства при започаткуванні власної справи // Вісник Хмельницького національного університету. – 2006. – Т.1, №1. – С. 163–167.

Статті в інших виданнях:

10. Ткаченко О.П. Підприємства харчування в умовах трансформації економіки: тенденції розвитку та ефективність // Підвищення конкурентоспроможності підприємств торгівлі та харчування: Зб. наук. пр. – Харків: Харк. держ. академія технол. та орг. харчування, 2000. – С. 305–309.

Друковані праці конференцій:

11. Ткаченко О.П. О необходимости оценки форм предпринимательской деятельности для предприятий всех отраслей экономики // Научные и практические аспекты переработки мяса и м'ясопродуктів: Труды междунар. научно-практической конф. Харьков, 28 февраля – 1 марта 2001 р. – Харьков: ХГАТОП, 2001. – С. 203–204.

12. Ткаченко О.П. Про необхідність обґрунтування вибору організаційно-правової форми бізнесу // Исследование и оптимизация экономических процессов

Оптимум 2003: Труды 4-й междунар. научно-практической конф. Харьков, 11-12 декабря 2003 р. – Харків: НТУ “ХПИ”, 2003 – С.113.

13.Ткаченко О.П. Про проблеми реструктуризації власності // Управлінські та технологічні аспекти розвитку підприємств харчування та торгівлі: Міжнар. науково-практична конф. Харків, 19 листопада 2003 р. – Харків: ХДУХТ, 2003. – С. 565–568.

14.Ткаченко О.П. Оценка приоритетности критериев выбора организационно-правовых форм предприятий питания // Стан і проблеми трансформації фінансів та економіки регіонів у перехідний період: Праці ІІІ міжнар. наук.-практ. конф. Хмельницький, 12 травня 2005 р. – Санкт-Петербург; Хмельницький, 2005. – С.417–419.

15.Ткаченко О.П. Классификация организационно-правовых форм как основы их выбора // Развитие экономики в трансформационный период: глобальный та національний аспекти: Праці. міжнар. наук.-практ. конф. Запоріжжя, 20 квітня 2005 р. – Запоріжжя; Белгород; Чехія, 2005. – С. 172 – 173.

АНОТАЦІЯ

Ткаченко О.П. Економічне обґрунтування вибору організаційно-правової форми підприємств ресторанного господарства. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук зі спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності), Харківський державний університет харчування та торгівлі, 2008.

У дисертації визначені теоретичні положення і розроблений методичний інструментарій вибору ефективних організаційно-правових форм підприємств ресторанного господарства.

У дисертаційній роботі уточнено економічну сутність поняття “організаційно-правова форма”; розроблено класифікацію організаційно-правових форм підприємств; визначені критерії і обґрунтована система показників оцінки ефективності господарювання підприємств ресторанного господарства різних організаційно-правових форм; запропоновано методичний інструментарій вибору найбільш ефективної організаційно-правової форми підприємства ресторанного господарства, спрямований на оптимізацію показників діяльності підприємств ресторанного господарства залежно від критеріїв стадії життєвого циклу.

Ключові слова: підприємства ресторанного господарства, власність, організаційно-правова форма, ефективність.

АННОТАЦИЯ

Ткаченко О.П. Экономическое обоснование выбора организационно-правовой формы предприятий ресторанного хозяйства. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности), Харьковский государственный университет питания и торговли, Харьков, 2008.

Диссертационная работа посвящена определению теоретических положений и разработке методического подхода к выбору организационно-правовой формы предприятий ресторанного хозяйства.

В первом разделе “Теоретические аспекты выбора организационно-правовых форм управления предприятий” уточнено понятие “организационно-правовая форма”, под которым понимается законодательно закрепленный механизм функционирования предприятия, определяющий его организационную структуру, особенности формирования имущества, распределения ответственности и результатов деятельности. Определены признаки классификации организационно-правовых форм предприятий, которые включают: формы собственности, отношения к собственности, вид ответственности, минимальный размер уставного капитала, присвоения результатов деятельности. Разграничены понятия “организационная форма” и “организационно-правовая форма” предприятия и определены их соотношения.

Во втором разделе “Эффективность хозяйствования предприятий ресторанного хозяйства разных организационно-правовых форм” исследованы тенденции развития ресторанного хозяйства в Украине; определена последовательность и разработана система показателей оценки эффективности предприятий ресторанного хозяйства разных организационно-правовых форм, основанных на критериях выбора организационно-правовой формы предприятия. Оценена эффективность и выявлено влияние отдельных факторов на ее уровень в предприятиях ресторанного хозяйства разных организационно-правовых форм.

В третьем разделе “Усовершенствование методических подходов обоснования выбора организационно-правовой формы предприятия” предложен методический инструментальный экономический обоснования самой эффективной организационно-правовой формы предприятия ресторанного хозяйства на разных стадиях жизненного цикла.

В зависимости от стадии жизненного цикла – концептуальной; эволюционной; реактивной; стабилизационной и упадка, предложенный нами методический инструментальный разработан по двум направлениям: выбор организационно-правовой формы нового предприятия и обоснования преобразования организационно-правовой формы действующего предприятия.

Выбор организационно-правовой формы нового предприятия предложено проводить с помощью алгоритма, который построен с использованием многокритериального подхода и учитывает критерии, определенные в теоретическом исследовании. Значимость каждого из критериев определена с помощью экспертной оценки.

Экономическое обоснование изменения организационно-правовой формы предприятий ресторанного хозяйства в процессе преобразования предлагается осуществлять на основе критериев экономической добавленной стоимости и темпов прироста товарооборота.

Предложенные критерии экономической добавленной стоимости и темпов прироста объемов деятельности положено в основу разработанной двухмерной матрицы обоснования необходимости преобразования организационно-правовой

формы через расширение предприятия, состоящей из четырех квадрантов, которые определяют разные возможности развития предприятий. Обоснование необходимости преобразования организационно-правовой формы предприятий ресторанного хозяйства осуществляется путем определения их принадлежности к одному из квадрантов матрицы.

Предложения, изложенные в работе, позволят предприятиям ресторанного хозяйства создать условия эффективного развития на основе обоснованного выбора организационно-правовой формы на разных этапах жизненного цикла, оценки их преимуществ и недостатков, мониторинга эффективности функционирования.

Ключевые слова: предприятия ресторанного хозяйства, собственность, организационно-правовая форма, эффективность.

ANNOTATION

Tkachenko O.P. Economical tool of choice of organizationally developed legal forms of enterprises for restaurant economy. – Manuscript.

The thesis on receipt of the scientific degree of economic science candidate on speciality 08.00.04 – economics and management of enterprises (on the types of economic activity), the Kharkov State University of Food Technology and Trade, Kharkov, 2008.

In dissertations work theoretical are certain and is worked out the classification of choice of efficiency of management of restaurant economy in dissertations work economic essence of concept is specified organizationally is legal forms classification is developed organizationally legal forms of enterprises by systematization and generalization of existent principles. Criteria are certain and the system of indexes of estimation of efficiency of management of enterprises of restaurant economy of different organizationally is grounded-legal forms the methodical tool of choice of effective organizationally is offered legal form of enterprise of restaurant economy, directed on optimization of performance indicators of enterprises of restaurant economy depending on the criteria of stage of life cycle.

Key words: enterprises of restaurant economy, property, organizationally is legal form, efficiency.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 2319 від 19.10.2005 р.

Відповідальний за випуск – В.І.Шалько

Підп. до друку 00.00.2008 р. Формат 60 x 84 1/16. Папір офсет. Друк офс. Обл. –
вид. арк. 1,0 Умов. друк. арк. 1,2. Тираж 100 прим. Зам. № 000

Харківський державний університет харчування та торгівлі
61051, м.Харків, вул Клочківська,333

ДОД ХДУХТ. 61051, Харків, вул. Клочківська, 333